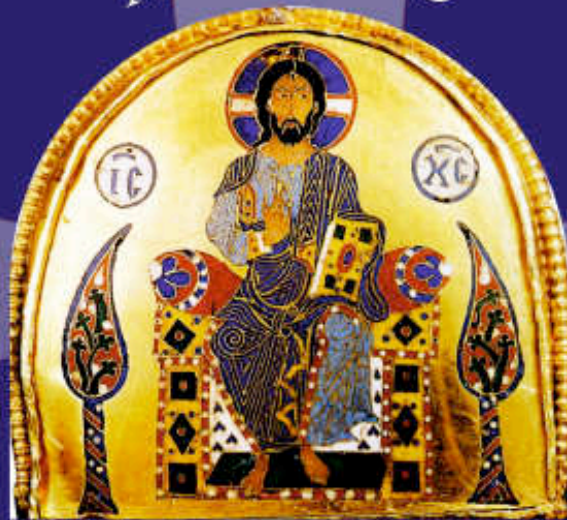

MEGHÍVÓ

a Mindenható, akinek a teremtését hosszasan ünnepli
a 104.(103.) zsoltár az alkonyati zsolozsma első felében

VIGH KRISTÓF:

MAGYAR VIRRASZTÁS
bizánci alkonyati és napkelti zsolozsma
ősi magyar dallamokon

ŐSBEMUTATÓ

Időpont:
2012. október 13. (szombat) 19 óra

Helyszín:
Egyetemi templom
1053 Budapest, Papnövelde u. 7.

Közreműködik:
a Szent Romanosz vegyeskar

Vezényel:
Bubnó Tamás

A belépés díjtan.

MAGYAR VIRRASZTÁS
a bizánci alkonyati és napkelti zsolozsma,

és a

BIZÁNCI LITURGIA
ősi magyar dallamokon

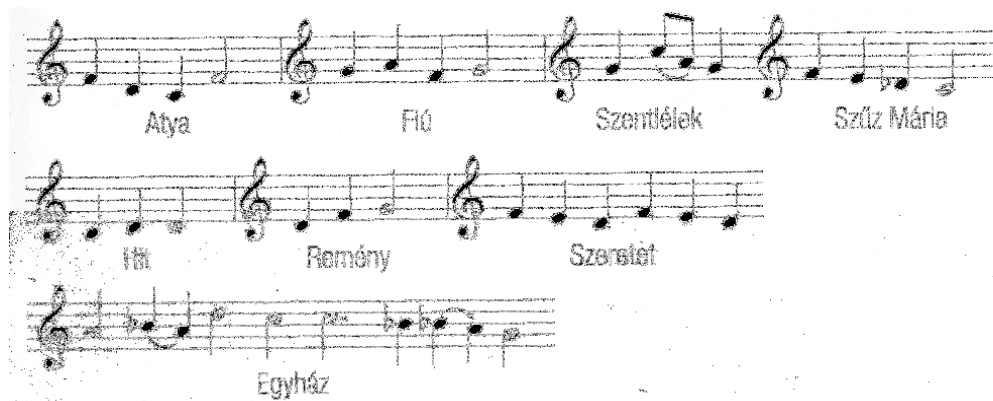
Vigh Kristóf zeneszerzőt, aki [Édesanyja révén, anyai ágon] görög katolikus papi családok leszármazottja, közel 7 éve kérte meg **Dr. Váralljai Csocsán Jenő** professzor, hogy nemzetségéből származva, a Bizáncriban megkeresztelkedett **Gyula vezér** emlékére zenésítse meg a bizánci szertartásokat ősi magyar népi dallamokon, amelyek mégis hasonlatosak a bizánci egyház akkoriban használt hangnemeihez.

Vigh Kristóf és Dr. Váralljai Csocsán Jenő a Magyar Virrasztás bemutatóján

Melles Emil Görögkatolikus Szertartástan könyvében írja, hogy „az Egyház a napot estétől estéig számítja. Ebben az ószövetségi törvényt követi, mely szerint a nap mindig estétől estéig számított, amennyiben a világ teremtése alkalmával is sötétség előzte meg a világosságot, s a teremtés napjai a Szentírás tanúsága szerint szintén estével kezdődtek (Lásd Móz.I.1.5.).”¹ Bizáncban este az Alkonyati istentiszteletet végezték, majd a Nap kelte után a Hajnali istentiszteletet közvetlenül követte a liturgia. Athénben ma is általában akkor harangoznak be a liturgiára, amíg a hajnali zsolozsma nagy doxológiáját, vagyis a Glóriát énekelik. Tulajdonképpen ezért került a latin mise elejére a Glória. Ezért logikusan a Magyar Virrasztással kellett volna a munkát megkezdeni, de Vigh Kristóf Bizánci Liturgiáját fontossága miatt előbb komponálta meg.

A Bizánci Liturgia 2010-ben készült el a következő vezérmotívumokkal:

A bizánci liturgia dráma, Krisztus kereszthalálának és feltámadásának drámája, és ezen dráma során az idézett motívumok visszatérnek, így például a Fiú motívuma a Bölcsesség, a Szentlélek motívuma a Békesség említésekor, valamint az Epiklézis során. A Hiszekegy alatt a hit motívumán kívül természetesen az Atya, a Fiú és a Szentlélek motívumait halljuk, és a remény motívuma jelzi a Feltámadást. Az Átváltozás a szeretet motívumából épül, amely visszatér a Miatyánk-ban is más motívumokkal.

¹ Melles Emil (átdolg. Szántay-Szémán István és Kozma János): Görögkatolikus Szertartástan. Budapest, Szent István-Társulat kiadása, 1937. 61. o.

A Gyula vezér emlékére 2010-ben megírt Bizánci Liturgiának ugyancsak *Dr. Váralljai Csocsán Jenő* professzor megbízására készült el az *ikerműve*, a *Magyar Virrasztás*. Az ugyanis nemcsak a vesperást komponálja meg, hanem a bizánci éjjeli vigília során elővételezett reggeli istentiszteletet is, amelyeket Bizáncban a napnyugatkor és a nap keltét várva az örök Fény ihlette.

Napkeleti fény a Hagia Sopiában

A Magyar Virrasztás ősbemutatójára 2012. október 13-án a *Hajdúdorogi Görög-katolikus Egyházmegye alapításának 100. évfordulója alkalmából* ugyancsak a pálosok építette Egyetemi Templomban került sor, ahol Budapesten először mutattak be bizánci liturgiát magyar nyelven 1896-ban. Az 50,14 perces zenedarabot a Szent Romanosz Vegyeskar adta elő, Bubnó Tamás vezényletével.

A Szent Romanosz Vegyeskar Bubnó Tamás karnaggyal
a Magyar Virrasztás bemutatóján

Elementáris erejű, ősi hangvétel teszi a Magyar Virrasztást különlegessé, amelyben a liturgia vezérmotívumai is visszatérnek, de újítása, hogy ebben négy szólista és bizánci jellegű iszon aláfestő szólamok is szerepelnek. A Liturgiában és a Virrasztásban a zeneszerző felszínre hozta, megidézte egy letűnt, ősi kor hangvételét, komolyságát, drámaiságát és Istenhez való viszonyát.

A Magyar Virrasztás a következő tételre oszlik
(a tételek mellett ismét megjelöljük a hangnemet):

I. Alkonyati istentisztelet

1. Áldjad én lelkem az Urat
(103-104.) zsoltár	dór
2. Uram, Tehozzád kiáltok...	mixolyd
3. Örvedetes fény	dór
4. Add Urunk, hogy az estén	mixolyd
5. Most bocsátod el Uram	dór
6. Üdvözlégy	fríg

II. Hajnali istentisztelet

1. Dicséjétek az Úr nevét...	dór
2. Áldott vagy te, Uram...	mixolyd
3. Ifjúságomtól kezdve...	fríg
4. Látván Krisztus...
Dicsőség...	mixolyd-fríg
mixolyd
5. Áldásteljes vagy Te...	fríg
6. Magnificat	eol-fríg
7. Nagy Doxológia
Gloria	ion-dur
Mindennap áldunk...	mixolyd
Add Urunk...	mixolyd
Hozzád menekülék...	dór
8. Trisagion	mixolyd

A *Bizánci Liturgia* CD-re történt felvételére 2010-ben került sor, a Schola Cantorum Budapestiensis és a Szent Efrém Férfikar tagjaiból alakult 12 tagú énekegyüttes előadásában, Bubnó Tamás vezénylésével (aki a papi fennhangokat is énekelte). A mintegy 80 percig tartó megzenésített liturgia a következő tételeket foglalta magába (a tétel mellett található annak hangneme):

1. Áldott az Atya...
Könyörgések
Legszentebb, legtisztább...	pentaton-mixolyd (szó pentaton)
2. Örvendezetek az Úrnak...
Könyörgések	fríg
3. Könyörüljön rajtunk az Isten
Ref.: Üdvözíts minket Isten fia...	dó és lá pentaton-mixolyd
pentaton-mixolyd
lá pentaton
4. Dicsőség az Atyának...
Istennek egyszülött fia
Könyörgések
Legszentebb, legtisztább...
Mert Tied a hatalom...	mixolyd
fríg
pentaton- mixolyd
fríg
pentaton-mixolyd
lá pentaton
5. Jertek örvendezzünk az Úrnak
Jertek imádjuk Krisztust...
Ref.: Üdvözíts minket Isten fia...
Könyörgések	pentaton- mixolyd
eol
6. Szent Isten, Szent Erős...
Dicsőség az Atyának...
(Szentlecke és Evangélium)	pentaton-mixolyd
7. Könyörgések	dó pentaton
8. Kerubének I....
Könyörgés
Kerub ének II....	dór
mixolyd
dór
9. Könyörgések	pentaton-mixolyd
10. Hiszekegy...	fríg
11. Könyörgések (Álljunk illően...)
Szent, Szent, Szent
a Seregek Ura | pentaton-mixolyd

eol |

12. Átváltozás	eol (Váralljai Csocsán professzortól kapott, átvett dallam)
13. Téged éneklünk...	lá pentaton
14. Kiváltképpen legszentebb, legtisztább... Valóban méltó dicsérni Téged Könyörgések	fríg fríg pentaton-mixolyd
15. Könyörgések	pentaton-mixolyd
16. Miatyánk... Könyörgések	mixolyd pentaton-mixolyd
17. Áldozási énekek: Áldott ki az Úr nevében jő... Krisztus testét vegyétek... Ízleljétek és lássátok... Dicsérjétek Istent... Sok esztendőre Uram...	mixolyd eol dór eol mixolyd
18. Áldott a mi Istenünk... Teljenek be ajkaink... Könyörgések	pentaton-mixolyd mixolyd pentaton-mixolyd-eol
19. Ambóni ima	mixolyd
20. Áldott legyen az Úr neve... Ki a Keruboknál tiszteltebb... Dicsőség az Atyának... Záró könyörgés	lá pentaton fríg mixolyd pentaton-eol-mixolyd

Láthatjuk, hogy mindkét szerzeményben a dallamok egyházi hangnemekben állnak. Tillyard professzor már 1935-ben kifejtette: „A bizánci zene fő vonásaiban a Gregoriánra hasonlít. Nyolc hangneme van...”². Jóllehet a Monumenta Musicae Byzantinae átírásai általában az 1200-as évek után keletkezett kódexekből készültek, mert az addigra már általános úgynevezett közép bizánci neuma-rendszer egyértelmű, határozott hangértékeket jelöl, Tillyard professzor azonban azt is kifejtette, hogy „általában a váltás a korábbi bizánci neuma-rendszerből a közép bizánci neuma-rendszerbe nem jelentett új dallamot, hanem a régi dallam rögzítését; ezért azt állíthatjuk, hogy olyan dallamaink vannak [az átírásokban], amelyek eredete a tizedik vagy a tizenegyedik századra, ha nem régebbre mennek vissza”³. Ezért írtuk a bevezetésben, hogy ezek az István névre keresztelt⁴ Gyula vezér emlékére írott dallamok mégis hasonlatosak a bizánci egyház akkoriban használt hangnemeihez Szent Hierothosz korában, akit Gyula vezért hozott hazájába.⁵

² „Byzantine Music in its main features resembles Gregorian, It has eight Modes: ...” Handbook of the Middle Byzantine Musical Notation, (Monumenta Musicae Byzantinae), Copenhagen 1935. page 13.

³ „As a rule the change from the early to the middle notation did not mean a new tune, but only fixing of an old one; so that we may claim to have melodies whose origin goes back to the tenth or eleven centuries, if not further.” ibidem pages 14-15.

⁴ According to the XV. Century Collection of the Povesti o latinech (Narration about the Latins), and according to the Nikon Chronicle. See Gyula Kristó: A honfoglalás korának írott forrásai (Written sources of the age of the Hungarian Conquest), Szeged, 1995, pages 178-179.

⁵ Johannes Skylitzes: Σύνοψις ιστοριών. Moravcsik Gyula: Görögnyelvű monostorok Szent István korában (Byzantine Monasteries in [King] Saint Stephen's age). in: Serédi Jusztinián: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján (Festschrift on the nine hundred anniversary of King Saint Stephen's death). Budapest 1938, volume I., page 392. Cf.: Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope ab Immanuele Bekkero suppletus et emendatus II. Bonnae 1829, p. 328, 3-22.

A Magyar Virrasztás sikerére jellemző, hogy a bemutatóról készült CD egy példányát 2013. május 17-én Konstantinápolyban, a Milánói Ediktum 1700. évfordulóján tartott Világszabadság ma elnevezésű konferencián *Dr. Erdő Péter* bíboros, prímás, Budapest-Esztergomi érsek *I. Bartholomaiosz* konstantinápolyi ökumenikus pátriárkának ajándékozta.

Itt kell megemlékeznünk még arról, hogy a magyar dallamvilágot felölelő egyházi zene létrehozása a magyar görögkatolikus hívek körében nagy érdeklődést keltett. A Magyar Virrasztás koncertszerű előadásához jelentős támogatással járult hozzá Jaczkovics Mihálynak, a Hajdúdorogi Egyházmegye első vértanú püspöki helynökének leszármazottja, az Egyesült Államokban élő Jaczkovics Tamás is.

Vigh Kristóf: A bizánci egyházi énekekről

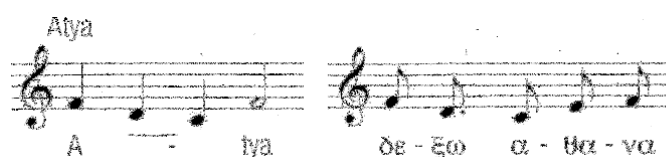
A bizánci liturgikus énekeket a gregoriánhoz hasonlóan egyházi hangnemekben írták, de egy-egy éneken belül egy bizonyos tonális körben gyakran változik a hangnem, még lochrisi végződés is előfordul. Ilyen uralkodó tonális kör lehet például az ion-myxolid, vagy az ion-eol hangnem váltakozás, vagy az ion-eol-dór-líd rendszer, amelyhez elég csupán a dó és a lá tonálisok váltakozása és a fi megjelenése.

A magyar népzene és az általam készített Liturgia és Virrasztás hasonlatos az ősi bizánci énekekhez a modális egyházi hangnemek, a szinkópák, nyújtott és éles ritmusok alkalmazásában, és a dramatikus szövegkiemelések, jellemző melizmák használatában. A magyar liturgia papi énekei a bizáncihoz hasonlóan recitáló, kis motívumlépésű dallamok, amelyek bár főként pentatonikusak, de pentatonikus jellegük ellenére modális karakterrel, dó, lá vagy szó tonalitással bírnak, és több helyen föllelhető bennük a bizáncihoz hasonló kisszekundos dallamlépés is.

Példa: 1. Kottarészlet: a „vegyétek, egyétek” motívum hasonlatossága az 1/a kottarészlet eredeti bizánci dallamfordulattal (T.H.J. W Tillyard: The Hymnus of the Octoechus, part I. Copenhagen 1940, Alphabetica, 113. oldal, második sor. – Mode I. Theotkion)

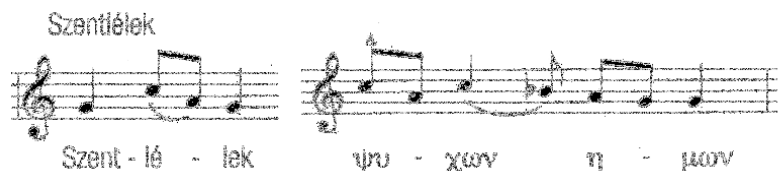
A magyar liturgia papi énekeinek jellemző kiemelt melizmáihoz hasonlókat ugyancsak találunk az ősi bizánci dallamokban. Példa: 2. kotta. Atya motívum hasonló a 2/a kotta bizánci dallamrészlethez (T.H.J. W Tillyard: The Hymnus of the Octoechus, part I. Copenhagen 1940, Alphabetica, 127. oldal, harmadik sor. – Mode I. pl. No.1.)

A 3. kotta Fiú motívum hasonló a 3/a kotta bizánci dallamlépéséhez (T.H.J. W Tillyard: The Hymnus of the Octoechus, part II. Copenhagen 1949, Resurrection – verses 94. oldal, hatodik sor. – Nr. 11 Mode IV)

A 4. kotta Szentlélek motívum hasonló a 4/a kotta bizánci ének részletéhez (T.H.J. W Tillyard: The Hymnus of the Octoechus, part I. Copenhagen 1940, Alphabetica, 140. oldal, hatodik sor. – Mode IV pl. No.1) .

Véleményem szerint Váralljai Csocsán professzor törekvése, hogy a liturgia főszereplőinek, az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek, Szűzanyának jellemző melizmatikus megjelenítést adjon, összhangban áll az eredeti bizánci kiemelő és ismétlődő melizma struktúrával, sőt a papi főnhangoknak jelenlegi görög gyakorlatával, amely ugyancsak a dramatikus megjelenítést szolgálja. S bár a magyar liturgia a magyar népzene és ősi sajátosságát fölállaló módon számos részletében pentatonikus, Váralljai Csocsán professzor ragaszkodott a modális egyházi hangnemek tonális bázisaihoz, így a pentatonikus részek is lá-dó, vagy szó tonalitással a bizáncihoz hasonló eol, ion, vagy myxolid alapra épülnek.

Ami a magyar népdalok alkalmazását illeti, meg kell jegyeznünk, hogy az általában négysoros, ereszkedő vagy kvintváltó szerkezetű, zárt formájú és egységes tonalitás karakterrel bíró magyar népdalok, ha formailag nem is, de hangkészletüket tekintve a bizáncival csaknem azonosak, a legtöbb egyházi hangnem föllelhető bennük, s ilyenek kerültek alkalmazásra mind a Liturgiában, mind a Magyar Virrasztásban. Jellemző típusaik főként a myxolid, dór, frig, valamint a lá pentatonhoz közel álló eol. Fontos, hogy a bizánci énekek ritmikájukban, szinkópák, éles és nyújtott ritmusok alkalmazásában és a dramatikus megjelenítés tekintetében is rokonságban állnak a magyar népi dallamokkal, bár formailag kötetlenebbek. A bizánci dallamok között észlelt ion-eon (dó-lá) tonális kör a recitáló jelleggel párhuzamosan ugyancsak megtalálható – pentatonikus jelleg mellett – a „Szivárvány havasán” ősi magyar népdalban (melyet a Liturgia I. Antifonájában is használtam), tehát kettős tonális elve éppúgy létezik a magyar népzeneben, mint a bizánci dallamokban.

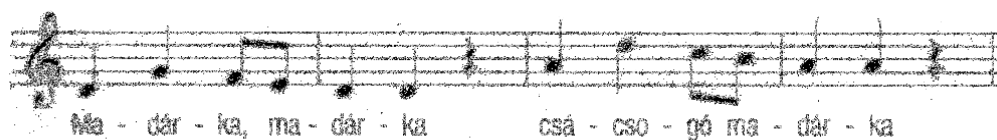
Bár meglepő, de a magyar népdalokra jellemző kvintváltás sem idegen a bizánci egyházi zenében. Példa: 5. kotta (T.H.J. W Tillyard: The Hymnus of the Octoechus, part I. Copenhagen 1940, Alphabetica, 113. oldal, első és második sor. – Mode I. Theotkion)

s a 6. kotta (T.H.J. W Tillyard: The Hymnus of the Octoechus, part I. Copenhagen 1940, Alphabetica, 137. oldal legalján lévő sor. – Mode III pl.. No.2)

Ezek a kották strukturált kvintváltást mutatnak, s abban is megfelelést mutatnak a magyar népdalok jellegével, hogy éppen az alapidallam szekundlépéseinek hasonlósága céljából jelenik meg a fi hang. A 6. kotta motívuma bizonyos hasonlóságot mutat a Madárka, madárka... című magyar népdallal, amely egyébként a Virrasztás első zsoltártételében alkalmazásra is került:

A hatodik kottarészletben a mi-fi-szó-mi lépés lenne a tökéletes kvintváltás, de a bizánci dallam a fi-szó lépést szó-fi lépésre változtatja, ezzel mintegy „tükörfordítást” hoz létre. Ugyanezt teszi az 5. kotta motívumában is, ahol a dó-ti-lá-dó-ti-lá motívumra a szó-fi-mi-szó-fi-mi lenne a tökéletes kvintváltás, de ennek hangjait is fölcseréli. Miközben bizonyos dallamszimmetriára tör, a teljes egyezést mégis ki akarja zárni. Ez sokat elárul a bizánci dallamvilág belső struktúraigényéről, ugyanakkor tendenciózus variáló jellegéről.

Összegezve, véleményem szerint Váralljai Csocsán professzor munkája, amellyel az ősi bizánci liturgikus zene magyar változatát kívánta létrehozni, hűen támaszkodik a feltárt és megragadható azonosságokra a magyar népzene és bizánci dallamvilág között, évek hosszú munkájával megteremtve ezeknek az azonosságoknak talaján annak a magyar liturgikus zenei karakternek egyéni másságát, amely ugyanakkor a legteljesebb mértékben hű a tudományos alapossággal föltárt bizánci jellegzetességekhez.